

ВАРЦАБА

Віра Іванівна

vira.vartsaba@gmail.com

д.е.н., професор, завідувач
кафедри, ДВНЗ "Ужгородський
національний університет"

УДК 336.71:336.73

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE ACTIVITIES OF INTEGRATED FINANCIAL INTERMEDIARIES IN UKRAINE

VARTSABA Vira Ivanivna – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department, State University "Uzhhorod National University"

У статті узагальнені теоретико-методологічні засади та вивчена діюча практика щодо інтеграції банків і небанківських кредитних установ, а також досліджено проблемні положення функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні. Здійснено аналіз функціонування українських банків та небанківських кредитних установ. Проведено ранжування, дано оцінку та здійснено порівняння діяльності інтегрованих фінансових структур як із вітчизняним, так і з іноземним капіталом. Висвітлено позитивні сторони, потенційні можливості, а також актуальні проблеми і перешкоди взаємодії установ кредитної системи країни.

* * *

В статье обобщены теоретико-методологические основы и изучена действующая практика по интеграции банков и небанковских кредитных учреждений, а также исследованы проблемные положения функционирования интегрированных финансовых посредников в Украине. Осуществлен анализ функционирования украинских банков и небанковских кредитных учреждений. Проведено ранжирование, дана оценка и проведено сравнение деятельности интегрированных финансовых структур как с отечественным, так и с иностранным капиталом. Освещены положительные стороны, потенциальные возможности, а также актуальные проблемы и препятствия взаимодействия учреждений кредитной системы страны.

* * *

Introduction. *The financial system is a key to the efficient functioning of the country's economy and its full-scale development. At the same time, the high level of competition in the financial market leads to the fact that the structure of financial intermediaries varies from specialized to powerful integrated financial institutions.*

Purpose. *The purpose of the article is to synthesize theoretical and methodological principles and current practice concerning the integration of banks and non-bank financial institutions, as well as to study the problem situations of the functioning of integrated financial intermediaries in Ukraine.*

Results. *The article explores the peculiarities of the functioning of integrated financial intermediaries in Ukraine and defines the main forms of cooperation of credit institutions such as: bancassurance, assurfinance and allfinance. It was revealed that integrated financial intermediaries in Ukraine are currently being set up in the form of banking groups based on the type of cooperation named allfinance. There were made ranking, evaluation and comparison of the activities of integrated financial structures with both domestic and foreign capital. Among the domestic financial conglomerates, the «Privat» group is a leader: its assets, liabilities and equity are 5 times higher than the indicators of the next largest conglomerate. It was explored that international financial conglomerates control Ukraine's banking institutions with significant amount of the assets. It was revealed that the volume of assets of the largest integrated financial intermediaries of Ukraine with domestic and foreign capital amounted to 27% of all assets of Ukrainian credit system institutions. In the article were also highlighted positive aspects, potential opportunities, as well as actual problems and obstacles to the interaction of the credit system institutions of our country.*

Conclusion. *The emergence of integrated financial intermediaries as a combination of different functions of the country's credit system institutions promotes not only the intensification of competition in the financial market, but also the desire of clients to improve the quality of financial services, to gain access to as many services as they need within one institution.*

Ключові слова: фінансові посередники, банк, небанківські фінансово-кредитні установи, фінансова інтеграція, інтегровані фінансові посередники

Ключевые слова: финансовые посредники, банк, небанковские финансово-кредитные учреждения, финансовая интеграция, интегрированные финансовые посредники

Keywords: financial intermediaries, banks, non-bank financial institutions, financial integration, integrated financial intermediaries

ВСТУП

Фінансова система є ключовою для ефективного функціонування економіки країни та її повномасштабного розвитку. Наявність ефективних фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ сприяє стабільному та прогнозованому розвитку всіх економічних процесів у суспільстві. Акумулюючи значні обсяги коштів, фінансові посе-

редники є потужним джерелом інвестицій в економіку України, що розвивається досить стрімкими темпами. Разом із тим високий рівень конкуренції на фінансовому ринку призводить до того, що структура фінансових посередників змінюється від спеціалізованих до потужних інтегрованих фінансових інститутів. Значний внесок у розробку теоретико-методичних основ функціонування суб'єктів кредитної системи у контексті їхньої взаємодії та інтеграції зро-

били такі науковці, як: Т.А. Васильєва, А.О. Єпіфанов, А.М. Єрмошенко, Л.Г. Кльоба, В.М. Кремень, С.В. Леонов, І.О. Лютий, С.К. Реверчук, Л.Ю. Сисоєва, І.О. Школьник та інші.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних засад та діючої практики щодо інтеграції банків та небанківських кредитних установ, а також дослідження проблемних положень функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема такі, як: дедукція, індукція, метод групування та графічний методи – з метою порівняння та узагальнення діяльності різних фінансових посередників. Методи аналізу та синтезу — для оцінки діяльності банків, небанківських кредитних установ та їхніх інтегрованих структур. Метод причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний метод – для виявлення переваг та недоліків функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні.

Інформаційну базу роботи складають законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність установ кредитної системи України, довідкові та статистичні матеріали Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, наукові статті та монографічні видання вітчизняних і зарубіжних авторів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. передбачає створення у нашій державі такої фінансової системи, яка була б здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища. Разом із тим в Україні сьогодні має місце тенденція до формування банкоцентричної моделі розвитку кредитного ринку, про що свідчить значне переважаювання активів банківських установ із-поміж загальних активів інших посередників, здатних акумулювати тимчасово вільні ресурси у країні з метою забезпечення потреб економіки в інвестиціях. Тому у системі відтворення української економіки банківські інвестиції відіграють важливу роль у відновленні та збільшенні економічного потенціалу, а, отже, й у забезпеченні високих темпів економічного зростання.

Досягнення макрофінансової рівноваги для ефективної реалізації програм інституційного розвитку країни потребує підвищення рівня концентрації інвестиційного капіталу через залучення коштів учасників фінансового ринку, капіталізацію їхнього прибутку, злиття та інтеграцію капіталів. Питання створення інтеграційних фінансових об'єднань особливо гостро постало в умовах розгортання кризових явищ в економіці країни, коли провідні фінансові установи відчували кризу ліквідності, внаслідок якої відбулося сут-

тєве скорочення, а у багатьох випадках і згортання інвестиційної діяльності.

Інтеграція фінансових посередників здійснюється з метою консолідації фінансових активів і розширення клієнтських баз даних, економії на масштабі діяльності за рахунок доступу до нових точок збуту та уникнення дублювання кадрових функцій, мінімізації витрат на рекламу та маркетинг за рахунок використання спільних рекламних матеріалів. На сьогодні розрізняють такі форми співробітництва спеціалізованих фінансових посередників (банків і небанківських фінансових установ) у рамках інтегрованого фінансового посередника:

– bancassurance – інтеграція банківських установ і страхових компаній з метою координації й управління продажами, поєднання страхових і банківських продуктів, каналів їх дистрибуції з метою розширення клієнтської бази, а також доступ до внутрішніх фінансових ресурсів партнера [1, С. 55];

– assurefinance – стратегія, за якої страхова компанія є лідером у конгломераті та продає фінансові продукти разом із банком. Тобто ця стратегія реалізується на основі страхової компанії;

– allfinance – фінансові конгломерати, сформовані з фінансових посередників, що працюють на банківському, страховому та інвестиційному ринках [3, С. 127].

Досвід роботи інтегрованих фінансових посередників свідчить, що найчастіше подібні багатоцільові структури виникають на базі двох суб'єктів – банку та страхової компанії, причому головну роль у цьому тандемі відведено банку. Така співпраця, на думку експертів, вигідна обом сторонам: вона дозволяє розробляти нові фінансові продукти «на стику» банківських і страхових послуг (різноманітні споживчі кредити, карткові продукти) і залучати нових клієнтів як для банку, так і для страхової компанії.

В Україні наразі інтегровані фінансові посередники створюють у формі банківських груп. Така взаємодія здійснюється у формі allfinance. У табл. 1 подано інформацію стосовно найбільших вітчизняних інтегрованих фінансових посередників.

Як бачимо, найчастіше вітчизняні банки створюють власні недержавні пенсійні фонди та фінансові компанії і відповідно здійснюють їх стабільне, довготермінове та безперебійне фінансування шляхом надання кредитів. За рахунок цього банки отримують додаткове джерело прибутків (кредит повертається з відсотками), а небанківська установа отримує конкурентну перевагу, оскільки не потрібно витрачати час на пошук джерел фінансування для реалізації проєктів. Іншою перевагою від співпраці банку з небанківськими установами є захист від ризиків, адже партнери використовують єдину клієнтську базу даних, тобто банк може детально й заздалегідь ознайомитися з кредитною історією клієнта. Серед фінансових конгломератів типу «allfinance» лідером є група «Приват»: розміри її активів, зобов'язань і власного капіталу у 5 разів перевищують показники наступного за розмірами конгломерату на базі ПАТ «ПУМБ».

Таблиця 1

**ТОП-5 інтегрованих фінансових посередників з вітчизняним капіталом на ринку allfinance
(на початок 2018 р.) [складено на основі [5]]**

Відповідальна особа	Учасники	Обсяг активів, млн. грн.
ПАТ КБ «Приватбанк»	1. ПАТ КБ «Приватбанк»; 2. ТОВ «Українське бюро кредитних історій»; 3. ТОВ «ЕЛ ТІ ГРУП»	259 061
ПАТ «ПУМБ»	1. ПАТ «ПУМБ»; 2. ПАТ «УАСК Аска»; 3. ПАТ «УАСК Аска-Життя»; 4. ТДВ «СК «Іллічівська»; 5. ПАТ «СК Аско-Донбас Північний»	46 532
ПАТ Акціонерний банк «Південний»	1. ПАТ Акціонерний банк «Південний»; 2. ПрАТ СК «ТЕКОМ»; 3. ПАТ «ЗНВКІФ «Стратегічні Інвестиції»; 4. ТОВ «КУА «ТЕКОМ ЕСЕТ МЕНЕДЖМЕНТ»	25 473
ПАТ «Таскомбанк»	1. ПАТ «Таскомбанк»; 2. ПАТ «Універсал Банк»; 3. ПАТ «ВіЕсБанк»; 4. ПАТ «СК «Індустріальна»; 5. ПАТ «СК «ТАС»; 6. ПрАТ «Страхова Група «ТАС»; 7. ПрАТ «СК «Ейгон Лайф Україна»; 8. ТОВ «ТАС-Фінанс Консалтинг»; 9. ТОВ «Ассістас Консалтинг»; 10. ТОВ «ТАС Есет Менеджмент»; 11. ТОВ «ТАС ЛІНК»; 12. ТОВ «Фінансова компанія «Центр Фінансових Рішень»; 13. ТОВ «Фінансова компанія «Європейська агенція з повернення боргів»; 14. ТОВ «Перемога Фінанс Актив»; 15. ТОВ «Велко Інвест»; 16. ТОВ «УЛФ-фінанс»	13 842
ПАТ «Мегабанк»	1. ПАТ «Мегабанк»; 2. ТОВ «Фондова компанія «ІНВЕСТА»; 3. ПАТ «Страхова компанія «Мега-Гарант»; 4. ТОВ «О-МЕГА»; 5. ПАТ «ЗНВКІФ «Заощадження»	9 129

Варто підкреслити загальні переваги для банку від створення фінансового конгломерату, що передбачають можливість збільшити доходи, розширити інфраструктуру та отримати партнера, вкладника і позичальника в одній особі на довготривалий термін. З іншого боку, банк надає небанківській установі фінансову підтримку, може здійснювати юридичний супровід, розрахунково-касове обслуговування та перевіряти потенційних клієнтів – у даному випадку вже йдеться про переваги для такої установи.

Стосовно міжнародних фінансових конгломератів, то їхнє входження на фінансовий ринок України роз-

почалося у 2002 р. з появою іноземного капіталу у банківському секторі. Основними передумовами цього процесу стали: диверсифікація діяльності та досягнення синергійного ефекту у доходах та витратах [4, С. 16]. Іноземні інтегровані фінансові посередники відіграють важливу роль серед інвесторів в Україні. Так, у банківському сегменті вітчизняного фінансового ринку до десятки найбільших міжнародних фінансових конгломератів належать такі, як: Citigroup, ING Group, Credit Agricole, Deutsche Bank, Intesa Sanpaolo S.P.A., SEB, BNP Paribas, OTP Bank тощо (табл. 2).

Таблиця 2

**ТОП-5 інтегрованих фінансових посередників з іноземним капіталом на ринку allfinance
(на початок 2018 р.) [складено на основі [2, с. 22; 5]]**

Назва банку	Назва міжнародного фінансового конгломерату / країна походження	Частка у статутному капіталі банку, %	Обсяг активів, млн. грн.
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	Raiffeisen Bank International AG / Австрія	87,47	72 108
ПАТ «УкрСиббанк»	BNP Paribas / Франція	84,996	46 576
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	Credit Agricole / Франція	99,9961	30 946
ПАТ «Укрсоцбанк»	UniCredit Group / Італія	99,8147	29 948
ПАТ «ОТП Банк»	OTP Bank / Угорщина	100,00	29 822

Міжнародні фінансові конгломерати контролюють банківські установи зі значними обсягами активів. Так, до першої двадцятки банків України за обсягом активів за підсумками 2017 р. належать: ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ Укрсоцбанк», ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «УкрСиббанк» та ПАТ «Креді Агріколь Банк» [5]. Також варто зауважити, що частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у банківських установах, які не належать до тих, що на 100 % контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, значно перевищує 50 % і становить 84-100 %. Такий рівень володіння банківськими установами, що функціонують на вітчизняному фінансовому ринку, означає, що фактично ці банки знаходяться під повним контролем своїх власників – міжнародних фінансових конгломератів.

З огляду на вище представлені дані на рис. 1 відображено загальні обсяги активів згаданих інтегрованих фінансових посередників та їхні частки у структура активів суб'єктів кредитної системи України загалом.

Як бачимо, обсяги активів найбільших інтегрованих фінансових посередників України з вітчизняним та іноземним капіталом складають понад чверть усіх активів суб'єктів кредитної системи України: 563 437 млн. грн. із 1 519 631 млн. грн. Але майже 75 % активів із-поміж п'яти зазначених вітчизняних установ сконцентровані у ПАТ «КБ «Приватбанк» і саме у банківській складовій групі «Приват». Тому можемо констатувати, що в Україні є досить незначна кількість інтегрованих фінансових посередників, створених саме на основі вітчизняного капіталу із широкою мережею різноманітних фінансових установ в межах таких об'єднань. Загалом, думки фахівців відносно майбутнього структур, створених внаслідок взаємодії банків із небанківськими фінансовими посередниками є суперечливими. У цьому контексті доцільно провести оцінку переваг та недоліків діяльності інтегрованих фінансових посередників (табл. 3).

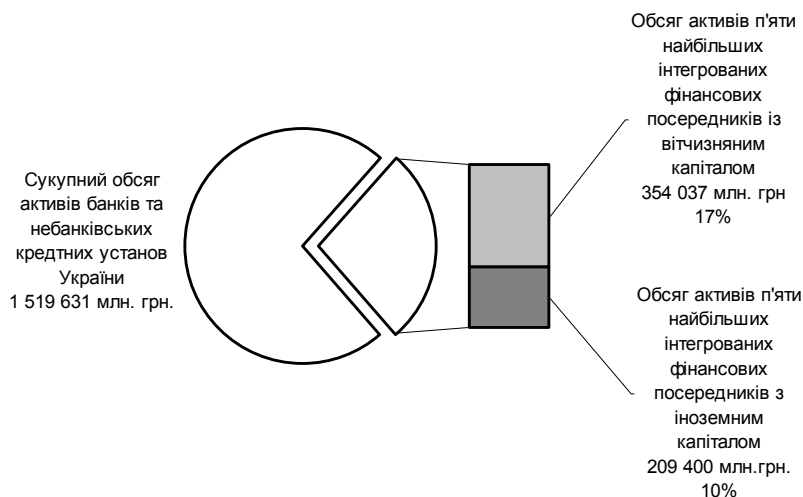

Рис. 1. Активи найбільших інтегрованих фінансових посередників України з вітчизняним та іноземним капіталом станом на початок 2018 року, у млн. грн. [складено на основі [5; 6]]

Таблиця 3

SWOT-аналіз функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні [складено автором]

СИЛЬНІ СТОРОНИ	МОЖЛИВОСТІ
<ul style="list-style-type: none"> – розвинена збутова мережа великих банків; – наявний досвід іноземних компаній щодо технології для продажу інтегрованих фінансових продуктів; – нереалізований потенціал сектора небанківських послуг 	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня довіри та популярності небанківських установ після інтеграції; – отримання додаткового доходу від співпраці кількох фінансових установ; – використання різних форм взаємної співпраці.
СЛАБКІ СТОРОНИ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень освіченості працівників та фінансової грамотності населення – потенційних клієнтів; – недостатня популярність інтегрованих фінансових продуктів та послуг; – низька купівельна спроможність населення. 	<ul style="list-style-type: none"> – поява конкуренції всередині інтегрованого посередника; – можлива негативна реакція та відсутність попиту на інтегровані фінансові продукти та послуги; – розголошення банківської таємниці з метою співпраці з іншими фінансовими посередниками.

На нашу думку, використати наявні можливості можна на основі аналізу та ефективного використання клієнтських баз даних банків, створення широкої лінійки спільних продуктів та удосконалення законодавства для підвищення довіри населення. З іншого боку, є кілька аспектів, які можуть завадити скористатися зазначеними можливостями, а саме: недостатність коштів на переоснащення та впрова-

дження нових технологій, а також небажання працівників до підвищення кваліфікації.

Що стосується загроз, то використовуючи сильні сторони, їх можна знизити за допомогою активної реклами та надання доступної та чіткої інформації стосовно нових продуктів, укладання угод між співставними установами, тобто між такими, які мають приблизно однаковий обсяг капіталу та частку ринку.

Враховуючи слабкі сторони та загрози, можемо виділити дві найбільші небезпеки інтеграції банків та небанківських кредитних установ: повне відторгнення продуктів bancassurance, assurfinance та allfinance, а також нездатність установ співпрацювати між собою.

ВИСНОВКИ

Таким чином, виникненню інтегрованих фінансових посередників як об'єднанню різних за функціональним призначенням установ кредитної системи країни сприяє не лише загострення конкурентної боротьби на фінансовому ринку за прихильність клієнта, але й бажання самого клієнта підвищити якість обслуговування, отримати доступ до якомога більшої кількості послуг в межах однієї установи.

Очевидно, що інтеграція фінансових посередників несе у собі чимало перешкод, які потребують подолання. Це, насамперед, пов'язано із різноманітним розвитком кредитних установ та їхніми унікальними особливостями діяльності. Кожна зі складових розвитку кредитної сфери має свої специфічні шляхи вирішення проблем, що підтверджує необхідність проведення відповідних досліджень у сфері розроблення механізмів для забезпечення розвитку економіки України. Функціонування зазначених ринків повинно стати важливим джерелом розвитку реального сектора економіки, забезпечуючи тісний зв'язок між суб'єктами господарювання, населенням і фінансово-кредитними установами.

Список використаних джерел

1. Волкова В.В. Банкострахування як сучасний метод мінімізації кредитного ризику банку. *Фінанси, учет, банки*, 2016. Вип. 1. С. 54-59.
2. Гарбар В.А. Діяльність міжнародних фінансових конгломератів на банківському та страховому сегментах

фінансового ринку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 9. С. 20-24.

3. Єпіфанов А.О. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України. Суми: УАБС НБУ, 2012. 258 с.

4. Козьменко О., Козирев В. Трансформування банківської системи України під впливом іноземних фінансових конгломератів. *Вісник Національного банку України*, 2014. № 8. С. 12-18.

5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>

References

1. Volkova V.V. Bank insurance as a modern method of minimizing bank credit risk. *Finance, accounting, banks*, 2016. Issue 1. pp. 54-59 (in Ukrainian).

2. Harbar V.A. Activities of international financial conglomerates in the banking and insurance segments of the financial market of Ukraine. *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series «International economic relations and world economy»*, 2017. Issue 9. pp. 20-24 (in Ukrainian).

3. Yepifanov A.O. Integration processes in the financial market of Ukraine. Sumy: NBU, 2012. 258 p. (in Ukrainian).

4. Kozmenko O., Kozuryev V. Transformation of the banking system of Ukraine under the influence of foreign financial conglomerates. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 2014. Issue 8. pp. 12-18 (in Ukrainian).

5. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua> (in Ukrainian).

6. Official site of the National Commission that carries out state regulation in the field of financial services markets. URL: <https://www.nfp.gov.ua> (in Ukrainian).